

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДНИК ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано сутність поняття «інформаційна культура» в аспекті формування загальної культури суспільства.

Ключові слова: інформація, культура, особистість, навчання, інформаційна субкультура.

Становлення інформаційного суспільства спричинює не лише стрімке зростання і розвиток нових інформаційних технологій, зростання обсягу інформації, а й супроводжується певними динамічними змінами соціуму. Нині є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яка може стати елементом загальної культури людства. Нею стануть знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках.

Усебічний аналіз наукових праць дає підставу стверджувати, що інформаційна культура є значною теоретичною основою перебудови свідомості особи, суспільства, світового співтовариства в умовах формування сучасного етапу інформаційного суспільства – кіберцивілізації.

Проте проблеми інформаційної культури на сьогодні ще недостатньо однозначно і повно вивчені системно, а отже, потребують комплексного, інтегрованого наукового осмислення. Актуальність теми статті полягає в необхідності осмислення відомих концепцій інформаційного суспільства, особливо його соціокультурних характеристик – розвиток індустрії знань, перетворення інформації на знання, упровадження інформаційних технологій і їх вплив на розвиток особистості, формування та розвиток інформаційної культури особистості.

Мета даної статті – розглянути інформаційну культуру як спосіб входження в інформаційне суспільство і її місце у загальній культурі людства.

Як показують дослідження, термін «інформаційна культура» на сьогодні не є загально визнаним, оскільки має різноаспектні тлумачення, виходячи з різниці методологічних підходів до опанування явища.

Так, із філософських позицій А.Суханов визначає інформаційну культуру як «досягнутий рівень організації інформаційних процесів, міру задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збору, зберігання, переробки і передачі інформації» [9, 57].

Ю. Зубов і Н.Сляднева розглядають інформаційну культуру в розрізі мікропроцесів, що відбуваються нині в суспільстві, і вважають, що інформаційна культура – «це методика, методологія і світогляд суспільства епохи інформатизації» [7].

Технологічний аспект розуміння інформаційної культури представлений у роботах Е.Семенюка, К. Коліна й ін. Один з провідних вітчизняних фахівців у галузі інформатизації Е.Семенюк під інформаційною культурою розуміє «інформаційний компонент людської культури в цілому» [4], об'єктивно характеризує рівень усіх здійснюваних у суспільстві інформаційних процесів та існуючих інформаційних відносин.

За визначенням С.Оленєва, інформаційна культура є «методичним апаратом оперування соціальною інформацією, що склався в ході еволюції суспільства і накопичив у собі все розмаїття способів взаємодії людини й інформації» [7].

Т.Полякова характеризує інформаційну культуру як нову «соціокультурну технологію, спрямовану на організацію соціальної взаємодії, і на створення та оперування різними символами, <...> на формування людини, здатну жити й успішно здійснювати свою діяльність у сучасному інформаційному середовищі» [6, 86].

Якщо узагальнити найновіші дослідження, то слід сказати, що нині інформаційну культуру вважають новим напрямом, який виник під впливом НТП і створення НІТ, цифрових технологій. Її все частіше трактують як особливий феномен інформаційного суспільства, як частину особистісного знання, загальної культури людини; як рівень розвитку знань, умінь, навичок і т.п.; як галузь, що досліджує деякі проблеми; як навчальну дисципліну. У залежності від об'єкта розгляду стали виділяти інформаційну культуру суспільства, інформаційну культуру окремих категорій споживачів інформації (наприклад, дітей, юристів, фінансистів тощо) та інформаційну культуру особистості. Однією з найбільш дискусійних проблем є визначення поняття інформаційної культури та раціональних і досконалих технологій її формування й подальшого розвитку протягом життя людини.

Аналіз публікацій останніх років свідчить про те, що інформаційна культура, знаходиться в центрі досліджень як фахівців в галузі інформатики, кібернетики, педагогіки, психології, так і в галузі філософії та культурології. Означене становище є закономірним, оскільки інформаційна культура – це суспільне інтегроване явище, «становлення якого обумовлено пошуком найбільш оптимальних форм регламентації інформаційної взаємодії, включаючи світоглядні, морально-етичні, когнітивні та психологічні аспекти поширення інформації в суспільстві й особливості її використання індивідом» [2, 7].

Спроби проаналізувати генезис інформаційної культури, виявити її історичну й соціальну зумовленість були зроблені в працях Н. Рубакіна, Н. Зінов'євої, Е. Семенюка, А. Ракітова, Ц. Антонова, Г. Кудряшова, Н. Лопатіна, С. Мінкіна, Н. Огурцова, С. Оленєва, Е. Шапіро, О. Щербініна, М. Кастельса, Л. Мінка, С. Нора, Т. Стоун'єра, О. Тоффлера та багатьох ін.

Розмаїття суджень дефініції «інформаційна культура» впливає уже з етимології терміну і пов'язане з тлумаченням кожного з його складників: культура й інформація.

Як відомо, термін «культура» виник давно і має походження від латинського слова «*culture*», що означає «*обробіток землі, догляд*». Цей термін якнайточніше виражає сутність поняття культури, під яким філософи розуміють усі види перетворювальної діяльності суспільства і людини разом з її результатами. Нині слово «культура» часто також вживається як міра рівня освіченості й вихованості людини.

Інформація (лат. *informatio* – *пояснення, викладення, повідомлення*) – це сукупність відомостей про матеріальний і духовний світ, про закономірності й тенденції його розвитку, які можна відтворювати шляхом передачі усним, письмовим або електронним способом.

Інформаційну ж культуру розглядають як алгоритм людської поведінки в інфосфері, орієнтований на інформаційне забезпечення людської діяльності.

Серед дослідників існує думка, що інформаційну культуру не слід розглядати як породження революційних змін останнього часу, оскільки культура як процес опанування досвідом завжди має інформаційний потенціал і виконувала кумулятивну функцію. Тобто, інформаційна культура до певної міри була завжди, оскільки люди передавали певну інформацію упродовж усього періоду свого життя. Сучасна інформаційна культура збирала в собі всі свої попередні форми і з'єднала їх воедино.

Сучасне тлумачення поняття «інформаційна культура» тісно пов'язане зі становленням інформаційного суспільства, для якого характерні такі явища, як зростання інформаційної потреби людей і перетворення інформації на масовий продукт; закріплення за інформацією статусу економічної категорії і формування інформаційного ринку; виникнення нового типу конкуренції; зміна основного типу використовуваних ресурсів – матеріального й інформаційного; створення та розвиток інформаційного середовища; глобалізація процесів і явищ. Оскільки в інформаційному суспільстві людина більшою мірою взаємодіятиме з інформацією, унаслідок чого їй життєво необхідно мати знання, уміння, навички оперування інформацією; долучити поняття інформації до системи ціннісних орієнтацій; адаптуватися до змін у засобах і характері комунікації; уміти створювати інформаційні продукти. Усе це

зумовлює необхідність ставитися до інформації як зброї в економічній і політичній боротьбі, засобу керування особистістю й суспільством, інструменту влади, стратегічного ресурсу, тобто як до найважливішого фактора, що визначає розвиток сучасного суспільства.

Насиченість соціуму інформацією, подіями, мобільність і гнучкість соціокультурної динаміки зумовлюють необхідність філософського осмислення теорії інформаційного суспільства, дослідження концептуальної гуманістичної основи цього суспільства, новою його якістю – інформаційною культурою, яка розглядається у нерозривному зв'язку з інформацією, багатоаспектне визначення якої впливає на формування складових елементів інформаційної культури. Такими елементами є духовні, матеріальні, практичні надбання суспільства в інформаційній сфері, що втілюються в інформаційну діяльність. Ці надбання охоплюють інформаційну грамотність суб'єктів інформаційних правовідносин, якість підготовки фахівців, які займаються інформаційною діяльністю, рівень інформаційної безпеки, досконалістю інформаційно-правових норм тощо. Комплекс цих та інших елементів загальної культури формує належний рівень інформаційної культури, орієнтованої на якісне інформаційне забезпечення людської діяльності, організації інформаційних процесів щодо створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації. Усе це дає можливість стверджувати, що інформаційна культура формується як інтегральне поняття, яке включає такі компоненти: аудіовізуальна культура, логічна культура, семіотична культура, понятійно-термінологічна культура, технологічна культура, комунікаційна культура, мережева культура.

Нині постало питання про формування інформаційної культури у цілого покоління людей. Ця вимога є соціальним замовленням інформаційного суспільства, перехід до якого почався з другої половини ХХ століття. Це століття визначило головним ресурсом інформацію, а основними технологіями – інформаційні технології пошуку, подання, обробки, збереження та використання інформації.

Інформаційна культура сьогодні вимагає від сучасної людини нових знань і умінь, особливого стилю мислення, що забезпечують необхідну соціальну адаптацію до змін і гарантують гідне місце в інформаційному середовищі. Окрім того, уміння швидко орієнтуватися в усьому потоку надлишкової інформації, оперативно оцінити її корисність і надалі цілеспрямовано і свідомо використати при рішенні поставленої конкретної задачі.

Інформаційна культура особистості стає одним із складників загальної культури людини. За визначенням Н.Гендіна, «це – динамічна єдність світоглядних, інформаційно-технологічних, комунікативних й інтелектуально-творчих компонентів; сукупність інформаційного світогляду та системи знань і вмінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність, оптимальне задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій» [3, 59].

На сучасному етапі слід виокремити складники інформаційної культури в цілому, її функції, рівні реалізації та критерії щодо особистості.

На думку Н.Водоп'янової, В.Степанова, В.Ларцова, можна виділити наступні складники інформаційної культури особистості, які можуть стати основою для визначення самого поняття, визначити параметри діагностики становлення інформаційної культури, а також орієнтирами, що зумовлюватимуть цілі, завдання, зміст і ефективність освітньої діяльності:

- 1) інформаційна (комп'ютерна) грамотність;
- 2) інформаційна компетентність;
- 3) інформаційний ціннісно-смісловий компонент;
- 4) інформаційна рефлексія;
- 5) інформаційна культуротворчість [2; 8; 5].

Як бачимо, інформаційна культура сьогодні вимагає від сучасної людини не лише нових знань і умінь, а й особливого стилю мислення, що у комплексі забезпечуватимуть

необхідну соціальну адаптацію до змін і гарантуватимуть гідне місце в інформаційному середовищі. Як зазначають В.Ларцов, Е.Локтюшин і О.Петров, функції інформаційної культури аналогічні функціям загальнолюдської, але є більш конкретними. Найважливішими з них є:

- 1) світоглядна (формує уявлення про інформаційну картину світу);
- 2) регулятивна (здійснює вплив на діяльність, включає до світогляду людини норми та правила у галузі інформаційних технологій);
- 3) пізнавальна (розширює знання людини за рахунок придбання ним вже існуючої інформації);
- 4) творча (допомагає організувати дослідження, результатом якого є здобуття нових ідей, знань, умінь та цінностей);
- 5) виховна (впливає на особистісну поведінку);
- 6) комунікативна (сприяє діалогу між людьми, у тому числі і за допомогою комп'ютерних мереж);
- 7) ціннісна (формує ідеал надбання знань) [5, 144].

Більшість учених різних галузей науки суголосні у тому, що інформаційна культура особистості має реалізуватися за такими рівнями:

- 1) когнітивний (знання і вміння);
 - 2) емоційно-ціннісний (установки, оцінки, відносини);
 - 3) поведінковий (реальна і потенційна поведінка) [1, 96].
- Фахівці виділяють наступні критерії інформаційної культури людини:
- 1) уміння адекватно формулювати свою потребу в інформації;
 - 2) ефективно здійснювати пошук потрібної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів;
 - 3) переробляти інформацію і створювати якісно нову;
 - 4) вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи;
 - 5) адекватно відбирати та оцінювати інформацію;
 - 6) здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність [7].

Зазначимо, що усі ці фактори повинні базуватися на усвідомленні ролі інформації в суспільстві, знанні законів інформаційного середовища і розумінні свого місця в ній, володінні новими інформаційними технологіями. Тобто, термін «інформаційна культура особистості» є вельми ємним і містить у своєму складі інформаційну грамотність, інформаційний світогляд, що дозволять людині створювати нові інформаційні продукти й творчо їх використовувати в різних цілях [8, 95].

Починати процес формування інформаційної культури слід ще з дитинства, із шкільних років, удосконалюючи упродовж усього життя. Це вже стало невід'ємною частиною нашого сьогодення.

Останнім часом у зв'язку з поширенням інформаційних засобів зростає кількість людей, у яких основною діяльністю стає робота на комп'ютері. Тому можна стверджувати, що їх об'єднання створює своєрідну інформаційну субкультуру, яка, з одного боку, відокремлена від загальнолюдської культури, з іншого – є її складовою. Основні ознаки інформаційної субкультури – це проведення більшості часу за комп'ютером, наявність специфічного сленгу (наприклад таких слів як «комп» – комп'ютер, «монік» – монітор, «пень» – Pentium, «вінт» – вінчестер, «материнка» – материнська плата та ін.). Ці спеціалісти є найбільш досвідченими у галузі інформаційних технологій і можна говорити про позитивний вплив інформаційної субкультури, а саме: людина вільно володіє комп'ютерною технікою, знається на останніх її новинках. Та поряд з тим виникає її низка негативних факторів: вона не сприяє поширенню знань з інших наук (що неприпустимо для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів), викликає ризик погіршенню здоров'я (особливо зору) внаслідок гіподинамії. Інформаційна субкультура не містить також

деякі некомп'ютерні методи роботи з інформацією, наприклад: пошук необхідної інформації представники інформаційної субкультури швидше будуть здійснювати в Internet, ніж в бібліотеці, хоча зараз ця мережа має або поверхову, або лише комерційну інформацію (саме тому її ще називають «всесвітнім смітником» [9, 185]. Крім цього, психологи попереджають, що у «комп'ютерних наркоманів» комп'ютер сприяє не засвоєнню навколишнього світу, а відчуженню від нього.

Нині стверджують, що ми живемо в умовах інформаційного суспільства, яке є найрозвиненішою в сенсі технологій людською цивілізацією, що виникла внаслідок інформаційно-комп'ютерної революції і базується на інформаційних технологіях, які впроваджуються в усі сфери і галузі економіки й управління. Таке суспільство постійно еволюціонує і значна роль у цьому процесі належить розвитку інформації, упровадження якої у повсякденність породжує нові форми реальності. За свідченням учених, у розвинутих країнах уже сьогодні сформована постматеріальна економіка, у якій найважливішим активом є не матеріальні ресурси (товари, сировина, робоча сила, обладнання), а інтелект, інформація, знання. Тобто, зміни в сучасному суспільстві є постійним атрибутом життя і висувають нові вимоги до формування знань, навичок, мотиваційного інструментарію та способу життя людей. Процеси інформатизації примушують людину дивитися на світ новими очима, що потребує формування комп'ютерної грамотності та культури людини. Тому поняття «інформаційна культура особистості» на сучасному етапі поєднує у собі комплексну характеристику особистісних і професійних якостей, що відповідають вимогам суспільної та професійної діяльності, у контексті якої визначальним чинником є всебічна інформація та знання, які задають систему мислення і світосприйняття. Тобто, питання формування інформаційної культури особистості на нинішньому етапі розвитку людства є нагальним.

На нашу думку, з урахуванням досягнень в різних галузях науки і техніки, цей процес повинен базуватися на принципах системності, комплексності, технологічності, безперервності, діяльнісного підходу. Усе це має сприяти формуванню інформаційного світогляду, що включає в себе формування інформаційних компетентностей. Вирішення цих важливих завдань спрямоване на оволодіння раціональними прийомами самостійного пошуку інформації, освоєння формалізованих методів аналітико-синтетичного її опрацювання, застосування комп'ютерних технологій для підвищення свого фізичного, духовного та інтелектуального розвитку. Особистість інформаційного суспільства повинна мати активну громадянську позицію, нести відповідальність за свою взаємодію з інформаційним середовищем, бути переконаною у великій значущості інформації та знань для вирішення широкого кола соціальних і особистісних проблем. Інформаційне суспільство сьогодні називають суспільством довічного навчання, оскільки в ньому все населення вимушено вчитися все своє активне життя. Підтвердженням цьому є теорія американського ученого Р.Райха [1, 168], за якою сучасний глобалізований світ вимагає від виробника й робітника постійного удосконалення й розвитку символічного наповнення продукту й продукції виробництва.

Безумовно, цей процес адаптації особистості в інформаційному суспільстві має певні труднощі.

По-перше, сучасний світ висуває важливу суперечність нової системи освіти – суперечності між стрімкими темпами збільшення обсягів інформації у світі й обмеженими можливостями їх засвоєння людиною.

По-друге, той факт, що головними багатствами і ресурсами суспільства є інформація та знання, несе руйнівні загрози для особистості, оскільки стрімко посилює процеси руйнації локальних культур. Сучасний стан культури фіксує стадію переходу від локального до інтернаціонального рівня, а перехідний період завжди потребує нестандартних рішень,

заснованих на варіативності розвитку ситуації, поясненні нелінійності, біфуркаційного (поліфуркаційного) стану і переходу на якісно новий рівень.

По-третє, з урахуванням політичної обстановки у світі, і в Україні зокрема, виникає ще одна нагальна проблема – це, так звані, інформаційні війни: негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет, спрямовані на пропаганду насилля й ворожнечі. сепаратизму за етнічною, мовною, релігійною й іншими ознаками. Тобто, постає необхідність формування уміння протидіяти цим згубним явищам, утворюючи відповідні програм контрдій, серед яких формування свідомої громадянськості, патріотизму, укріплення чіткої системи морально-етичних цінностей в людині. Саме громадянська складова психіки людини стає ціннісним кістяком, здатним протидіяти негативним інформаційним діям.

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. Інформаційна культура особистості виступає як одна з важливих складових загальної культури людини, без якої неможливо взаємодіяти в інформаційному суспільстві.

Інформаційна культура особистості формується протягом всього життя людини. Сучасній людині потрібно сформовані навички ефективної взаємодії з інформаційним середовищем. І починати це слід уже з дитинства, продовжувати усе життя, керуючись специфікою своєї професійної діяльності.

Окрім того, формування інформаційної культури має відбуватися паралельно з формуванням загальнолюдських моральних цінностей, які стануть важливими важелями протидії негативним інформаційним впливам, які існують сьогодні у світі.

Список використаних джерел

1. Брижко В.М. Інформаційне суспільство. Дефініції / В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В. С. Цимбалюк та ін. / За ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. – К.: Інтеграл, 2002. – 220 с.
2. Водопьянова Н. А.. Информационная культура как фактор взаимодействия общественного и индивидуального: автореф. дис. ...канд. филос. наук: 09.00.13/Н.А.Водопьянова.– Ставрополь, 2001 – 17 с.
3. Гендина Н. И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы / Н. И. Гендина // Открытое образование. – 2007. – № 5(64). – С. 58–69.
4. Кравець В.О. Питання формування інформаційної культури: [Електронний ресурс] / В.О.Кравець, В.М.Кухаренко. – Режим доступу: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html.
5. Ларцов В.С. Социокультурный генезис личности / В.С.Ларцов. – К. Принт-експресс, 2002. – 360 с.
6. Полякова Т. А. Формирование информационной культуры личности и общества – актуальная социокультурная технология эпохи информатизации/Т.А.Полякова// Информационное общество: культурологические проблемы: материалы междунар. науч. конф. Краснодар – Новороссийск, 17 – 19 сентября 1997 г. – Краснодар, 1997. – С. 86 – 88.
7. Про інформаційну культуру [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://synopsis.kubsu.ru/informatic/master/lecture/themes1_3.htm4
8. Степанов В. Ю. Інформаційна культура сучасного інформаційного суспільства / В. Ю. Степанов // Вісн. харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 27. – С. 91–97.
9. Суханов А.П. Информация и прогресс [Текст]:научно-популярная литература / А. П. Суханов.– Новосибирск: «Наука», 1988. – 192 с. (Наука и технический прогресс).

Людмила Чередник. Информационная культура как составная общей культуры личности

В статье анализируется сущность понятия «информационная культура» в аспекте формирования общей культуры личности.

Ключевые слова: информация, культура, личность, обучение, информационная субкультура.

Lyudmila Cherednyk. Information culture as a component of the general culture of the personality

In the article there has been analyzed the entity of the notion «information culture» in the aspect of forming in the general culture of the society.

Key words: information, culture, personality, education, information subculture.